

بررسی مطالعات غیر درسی دانشجویان و شناسایی عوامل مؤثر بر آن از نظر دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد بجنورد

دکتر مصیب سامانیان^۱

چکیده

فرایند توسعه همه جانبه ساز و کار پیچیده‌ای دارد که عوامل بسیاری در شناخت و پیچیدگی و ارائه راه‌حل‌های مناسب در توسعه موثرند. میزان مطالعه و گرایش به خواندن از مهمترین شاخص‌های رشد و توسعه است. ایجاد رضایت آگاهانه از طریق مطالعه امکانپذیر است و از آنجایی که مطالعه امری اکتسابی است و سنین کودکی و نوجوانی، دوران کسب عادت و فضایل انسانی است و دوران دانشجویی را شاید دوران تثبیت نماید و چون مطالعه به ارتقاء سطح بینش و آگاهی و شعور افراد جامعه منجر می‌شود و در این تحقیق بنا به ضرورت به تبیین جایگاه مطالعه در بین دانشجویان پرداخته شده است که بعضی از یافته‌های تحقیق عبارتند از:

۶۶٪ از دانشجویان دارای اطاق مطالعه در منازل خود هستند.

تنها ۳٪ از دانشجویان بیش از ۵۰۰ جلد کتاب دارند.

۴۷٪ از دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد بجنورد معتقدند که اساتید متناسب با موضوعات تدریس آنها را به کتابخانه ارجاع نمی‌دهند.

مطالعه کتاب نیاز اساسی برای همه افراد جامعه است. اما در این بین گروه دانشجویان به عنوان قوای محرکه فکری جامعه، بیشتر از همه گروهها به مطالعه نیاز دارند و آموزش مداوم امری است که وابستگی تام به مکان خاصی ندارد، معمولاً در طراحی نظامهای آموزش جهان و به خصوص کشورهای پیشرفته همواره کتابخانه به عنوان قلب مدرسه و دانشگاه محسوب می‌شود، یعنی جرقه‌ها توسط کتب درسی و معلم زده می‌شود و دانش‌آموز یا دانشجو با استفاده از کتابخانه، مطالب درسی را کامل می‌کند. معلم و استاد در کنار درس چند کتاب معرفی می‌کند و از دانشجو و دانش‌آموز خواسته می‌شود به جای چند بار خواندن از روی کتاب درسی همان موضوع را در چند کتاب و فقط یکبار بخواند. در این حالت ضمن اینکه دانش‌آموزان و دانشجویان یک قضیه را از چند دیدگاه و از چند راه می‌خوانند و بررسی می‌کنند، با تعداد کتابهای بیشتری آشنا می‌شوند، با توجه به اینکه یادگیری بر محفوظات استوار نیست و فهمیدن موضوع جای آن را می‌گیرد. با توجه به اینکه در نظام‌های آموزشی کشورهای پیشرفته، اساس برنامه‌های تحصیلی بر مطالعه و تحقیق گذاشته شده است و دانش‌آموزان و دانشجویان موظفند که برای تهیه گزارش‌های تحصیلی خود به کتابخانه مراجعه نمایند و گاه برای یک موضوع چند کتاب را مطالعه کنند و این عادت به مطالعه و شور و شوق یادگیری و پژوهش، باعث می‌شود که هم مدارس و هم دانشگاهها و هم کتابخانه‌ها روز به روز گسترش و توسعه بیشتری پیدا کنند، لذا شناسایی آسیب‌های خواندن و داشتن برنامه‌های راهبردی برای رفع موانع و رشد گرایش به اطلاعات و خواندن آن از ویژگیهای یک جامعه خردمند و آینده‌نگر خواهد بود که این تحقیق می‌کوشد به بررسی میزان گرایش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد بجنورد به مطالعه غیردرسی و عوامل مؤثر بر آن را از نظر دانشجویان مشخص کند.

سطح سواد هر جامعه از شاخص‌های مهم توسعه‌یافتگی یا عقب‌ماندگی آن محسوب می‌شود البته این امر به تنهایی فاقد ارزش ذاتی است اما از آنجایی که افزایش سطح سواد با افزایش تولید صنعتی، درآمد ناخالص ملی، اقتصادی، نظامی و سیاسی جامعه ارتباط دارد، این موضوع عنصری مهم در همه حوزه‌ها تلقی می‌شود. اجباری ساختن آموزش همگانی و شعار آموزش عالی برای همه که اخیراً از سوی سازمان ملل متحد اعلام شده است ناظر بر همین موضوع است. در صورتی که رشد و پیشرفت را یک فرایند تلقی می‌کنیم باسوادی در رشد آگاهی‌های اجتماعی یکی از مهمترین مبانی این حرکت بشمار می‌آید.

انگیزه مطالعه می‌تواند عادت، وظیفه، گذراندن اوقات فراغت، آگاهی از مسائل جاری، ارضای میل شخصی، نیاز زندگی روزمره، ارضای علایق ذوقی، حرفه‌ای و وسعت بخشیدن به این نوع علایق، پاسخگویی به نیازهای اجتماعی و شخصی، رشد عمومی و ارضای نیازهای مبرم روحی و معنوی باشد و با توجه به تاکید دین مبین اسلام و با توجه به اهمیت سواد و مطالعه و تبدیل جوامع به جوامع اطلاعاتی، شکل‌گیری دنیای جدیدی چون عصر اطلاعات و دانایی، ضرورت مطالعه غیردرسی کاملاً مشخص است و هدف از اجرای این تحقیق بررسی میزان گرایش به مطالعات غیردرسی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد بجنورد می‌باشد

فرضیه‌های تحقیق

فرضیه اصلی تحقیق عبارتست از میزان گرایش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد بجنورد در مطالعه غیردرسی به سوی مجلات عمومی (ورزشی، خانواده، ...) است.

فرضیه‌های فرعی تحقیق عبارتند از:

میزان مطالعه غیردرسی دانشجویان پسر کمتر از میزان مطالعه دانشجویان دختر است. بین مطالعه کتابهای غیردرسی و موفقیت تحصیلی آنها رابطه مثبت وجود دارد.

سؤالات پژوهش

۱. آیا میزان مطالعه غیردرسی دانشجویان با وضعیت خانوادگی آنان ارتباط دارد؟
۲. در ایجاد گرایش به مطالعه غیردرسی دانشجویان چه کسانی بیشترین نقش را دارد؟
۳. آیا بین میزان مطالعه غیردرسی دانشجویان با وضعیت خانوادگی وجود دارد؟

روش پژوهش

روشی که در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفت روش توصیفی-تحلیلی است که با استفاده از پرسشنامه اطلاعات لازم برای توصیف و تجزیه و تحلیل آنچه که در زمینه گرایش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد بجنورد به مطالعه غیردرسی نقش دارد، جمع‌آوری گردد.

جامعه پژوهش

کلیه دانشجویان ثبت‌نام شده و انتخاب واحد کرده در سال تحصیلی ۸۳-۸۴ که طبق آمار دفتر فناوری اطلاعات و ارتباطات ۵۲۸۰ نفر انتخاب واحد و ثبت‌نام کرده بودند.

حجم نمونه

از بین تعداد ۵۲۸۰ نفر دانشجویان ثبت‌نام شده در سال تحصیلی ۸۳-۸۴ تعداد ۱۰۰ نفر بدون توجه به جنسیت و مقطع تحصیلی به عنوان نمونه تحقیق انتخاب شدند.

شیوه تجزیه و تحلیل داده‌ها

پرسشنامه‌ای که برای این پژوهش استفاده شد به جز قسمت مشخصات فرد پاسخ‌دهنده دارای ۱۹ سوال بود که برای تجزیه و تحلیل داده‌ها اقدام به محاسبه فراوانی نسبی و درصد فراوانی مربوط به هر یک از گزینه‌ها شد.

بدیهی است بدلیل عدم برقراری مفروضه‌های مربوط به آمار پارامتریک از قبیل نرمال بودن توزیع داده‌ها، یکسانی نسبی واریانس در گروه‌ها و مهمتر از همه اینها مقیاس اندازه‌گیری مورد استفاده که بایستی از نوع حداقل فاصله‌ای باشد، امکان استفاده از آزمونهای پارامتریک وجود نداشت و صرفاً از طریق روشهای غیرپارامتریک و آمار توصیفی این تجزیه و تحلیل انجام گرفت.

پیشینه پژوهش

بر اساس مطالعه‌ای که مرکز افکارسنجی دانشجویان ایران وابسته به جهاد دانشگاهی لرستان درباره نگرش دانشجویان دانشگاههای لرستان نسبت به فرهنگ مطالعه و کتابخوانی و استفاده از منابع اطلاعاتی انجام داده است یافته‌ها نشان می‌دهد که ۳۳/۳ درصد دانشجویان ساکن در خوابگاه، مطالعات غیردرسی را بر مطالعات درسی ترجیح می‌دهند و این در حالی است که ۷۲/۹ درصد دانشجویان غیرخوابگاهی مطالعات درسی را ترجیح داده و وقت بیشتری را به آن اختصاص داده‌اند. (فرهنگ و پژوهش، ۱۳۸۳)

محمدصادق عزیزی در مصاحبه‌ای گفته است آزمون سراسری به نرخ مطالعه دانش‌آموزان آسیب رسانده و صرفاً دانش‌آموزان به مسایل درسی می‌پردازند و به مطالعه مطالب غیردرسی بهای لازم را نمی‌دهند. (عزیزی، ۱۳۸۳)

مینا رضاپور با بررسی تاثیر سطح سواد والدین بر میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان مقطع متوسطه منطقه شهر توس (قلعه حسنخان) در سال ۷۸-۷۹ به چنین نتایجی دست یافت، بین مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان و سطح سواد والدین ارتباط معناداری وجود ندارد والدینی که خود اهل مطالعه باشند فرزندان

خود را نیز به مطالعه تشویق و ترغیب می‌نمایند.

میزان تاثیر پدر نسبت به مادر در مطالعه غیردرسی دختران دانش‌آموز بیشتر است، علت اصلی عدم مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان، حجم زیاد تکالیف و دروس تعیین شده اعلام شده است.

معلمان بیشترین نقش را در تشویق به مطالعه دارند و ضمن اینکه در پاسخ به سوالات غیردرسی دانش‌آموزان نیز بیشترین سهم را دارند. (رضاپور، ۱۳۸۰)
پورمومنی و اصلانی ملایری در تحقیقی به مقایسه اطلاعات کتابخانه‌ای دانشجویان سه دانشکده پرستاری، توانبخشی و بهداشت دانشگاه علوم پزشکی اصفهان در سال ۱۳۷۸ پرداختند. (مومنی، ۱۳۷۹)

امانی به بررسی وضعیت موجود در کتابخانه‌های استان اردبیل و میزان گرایش دانش‌آموزان به مطالعه کتب غیردرسی پرداخت. (امانی، ۱۳۷۸)

تحقیق شعبانی ۱۳۸۱، زال‌زاده ۱۳۷۹، ملک‌زاده ۱۳۷۳، مرکز تحقیقات اجتماعی و ارزشیابی برنامه‌های صدا و سیما در سال ۱۳۶۵، گزارش تحقیقی چاپ‌شده در نشریه جام‌جم در تاریخ ۱۳۸۰/۱۰/۱۸، هوشمند ۱۳۷۶، طاهری ۱۳۸۲، فریبرز خسروی ۱۳۸۱، فرهنگ و پژوهش شماره ۱۵۵، لشکرزاده ۱۳۷۸، صدرا رحامی ۱۳۷۲، پژوهشگرانی هستند که در این زمینه تحقیق و اظهارنظرهایی را داشته‌اند.

در پژوهش‌های انجام گرفته در خارج کشور بر اساس یک پژوهش ۴۳٪ از دانش‌آموزان در امریکا اعلام کرده‌اند که برای سرگرمی بطور روزانه به مطالعه می‌پردازند پژوهشهایی که در ایران انجام یافته نشان می‌دهد که گرایش به تلویزیون در نقصان گرایش به کتاب بی تاثیر نبوده است. (خسروی ۱۳۸۱)

گاتری و سفرت ضمن بررسی میزان مطالعه گروهی از شهروندان زلاندنو، مشاهده کردند که میانگین مدت مطالعه روزنامه ۲۹ دقیقه، کتاب ۲۴ دقیقه و مجلات ۸ دقیقه در روز است.

هر آمریکایی ۱۸ دقیقه کتاب می‌خواند (کاستلز، ۱۳۸۰) و مردم آمریکا روزانه بطور متوسط ۱۰۵ دقیقه مطالعه می‌کنند.

کودکان انگستانی بطور متوسط هر ماه سه کتاب می‌خوانند و این وضعیت تا حدود پنجاه سالگی ادامه دارد.

در ایرلند میزان مطالعه نوجوانان دبیرستانی ۹۰ دقیقه در روز گزارش شده است. در این زمینه گرینی، استون و می‌دود، تحقیقاتی انجام داده‌اند.

یافته‌های پژوهش

- از مجموع افراد گروه نمونه ۵۱/۵٪ را زنان و ۴۸/۵٪ را مردان تشکیل داده‌اند.
- از مجموع افراد گروه نمونه ۴۰٪ پاسخ دهندگان در مقطع کاردانی و حدود ۶۰٪ نیز در مقطع کارشناسی و ارشد مشغول به تحصیل بودند.
- از لحاظ سال ورود به دانشگاه ۶٪ در سال ۷۹، ۶٪ سال ۸۰، ۲۳/۵٪ سال ۸۱، ۵۶٪ سال ۸۲ و ۷/۵٪ سال ۸۳ بوده‌اند.
- از لحاظ توزیع سنی ۷۰٪ بین ۲۱-۱۹ سال و ۲۱٪ بین ۲۳-۲۲ سال و ۴/۵٪ بین ۲۳-۲۵ سال و ۴/۵٪ بالاتر از ۲۵ سال بوده‌اند.
- تمامی افراد خانواده های دانشجویان اهل مطالعه بوده‌اند که در بین اعضاء خانواده‌ها مادران کمتر اهل مطالعه بوده‌اند.
- ۶۶٪ از دانشجویان دارای اطاق مطالعه در منازل خود هستند.
- ۷۰٪ از دانشجویان تحقیق اعلام داشته اند که بین ۱-۱۰۰ جلد کتاب در منزل خود دارند. تنها ۳٪ از دانشجویان اظهار داشته‌اند که بیش از ۵۰۰ جلد کتاب دارند.
- اولویت اول بررسی مطالعه در موضوعات علمی با ۱۳٪ و اولویت آخر موضوعات حقوقی با ۷/۵٪ از طرف دانشجویان اعلام شده است.
- در ایجاد گرایش به مطالعه با ۴۳٪ بیشترین نقش را برای پدر و مادر قائل شده‌اند و در بین پدر و مادر، مادران نقش بیشتری را دارند.

- ۴۷٪ از دانشجویان معتقدند که اساتید متناسب با موضوعات تدریس آنها را به کتابخانه ارجاع نمی‌دهند. ۵۷٪ از دانشجویان کتابهای مورد علاقه خود را از کتابخانه تهیه کرده‌اند. که پس از بررسی و تجزیه و تحلیل نتایج بدست آمده فرضیه‌ها و سوالات پژوهشی مورد آزمون قرار گرفت که در نهایت:

- میزان گرایش دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد بجنورد در مطالعه غیردرسی به سوی مجلات عمومی است.

- با توجه به نتایج حاصله فرضیه فوق رد می‌شود زیرا اکثریت دانشجویان منابعی بجز مجلات عمومی را برای مطالعه ترجیح داده‌اند بخصوص کتاب که ۲۸٪ را بخود اختصاص داده است.

- میزان مطالعه غیردرسی دانشجویان پسر کمتر از میزان مطالعه دانشجویان دختر است. برای تجزیه و تحلیل این فرضیه از روش مقایسه نسبت‌ها استفاده شد و هیچ رابطه معناداری در این فرضیه مشاهده نشد.

- بین مطالعه کتابهای غیردرسی و موفقیت تحصیلی آنها رابطه مثبت وجود دارد، نتایج حاصل پژوهش در این زمینه، فرضیه فوق را مورد تأیید قرار می‌دهد و نظریات دانشجویان بیانگر وجود یک رابطه قوی در این زمینه است.

پیشنهاد بر اساس یافته‌های پژوهش

سقراط معتقد بود که جامعه زمانی فرزاندگی و سعادت می‌یابد که خواندن کار روزانه‌اش باشد و با توجه به اهمیت و نقش والدین در ایجاد انگیزه و گرایش به مطالعه فرزندان پیشنهاد می‌شود برنامه سیل کتاب زلاندنو در ایران نیز اجرا شود.

کتابنامه

۱. امانی، غفور، (۱۳۷۸). بررسی وضعیت موجود در کتابخانه‌های استان اردبیل و میزان گرایش دانش‌آموزان به مطالعه کتب غیردرسی. پیام کتابخانه، سال نهم، شماره چهارم.
۲. برازش، علی، (۱۳۷۶). خلاصه مقالات اولین همایش راه‌های ترویج فرهنگ مطالعه و کتابخوانی. تهران: معاونت امور فرهنگی وزارت ارشاد اسلامی.
۳. بگدیکیان، بن. اج. (۱۳۷۴). انحصار رسانه‌ها. ترجمه داوود حیدری. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
۴. پورمومنی، عباسعلی، (۱۳۷۸). مقایسه اطلاعات کتابخانه‌ای دانشجویان سه دانشکده پرستاری، توانبخشی و بهداشت دانشگاه علوم پزشکی اصفهان در سال ۱۳۷۸. معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و درمانی استان اصفهان.
۵. خسروی، فریبرز، (۱۳۸۱). مقدمه‌ای بر آسیب‌شناسی مطالعه در کشورهای جنوب. فصلنامه کتاب، دوره سیزدهم، شماره سوم.
۶. رضاپور، مینا، (۱۳۷۹). بررسی تاثیر سطح سواد والدین بر میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان مقطع متوسطه منطقه شهر قدس قلعه حسنخان ۱۳۷۸-۷۹.
۷. زال‌زاده، ابراهیم، (۱۳۷۹). بررسی مطالعه غیردرسی و میزان استفاده دانش‌آموزان دبیرستانها از کتابخانه‌های عمومی شیراز. نشریه کتابداری، دفتر ۳۵.
۸. شعباننیک احمد، (۱۳۸۱). مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دوره متوسطه و شناسایی عوامل آن. فصلنامه کتاب، دوره سیزدهم، شماره دوم، تابستان.

۹. صدرارحامی، مهدی، (۱۳۷۲). بررسی تاثیر محیط شبانه‌روزی بر میزان مطالعه کتب غیردرسی. پایان‌نامه کارشناسی دانشگاه تربیت معلم تهران.

۱۰. عباسی، لطف‌الله، (۱۳۷۲). بررسی عوامل بازدارنده مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان سالهای اول تا چهارم دبیرستانهای شهر تهران. پژوهشکده تعلیم و تربیت وزارت آموزش و پرورش.

۱۱. عزیزی، محمدصادق، (۱۳۸۳). کنکور نرخ مطالعه دانش‌آموزان را کاهش می‌دهد. روزنامه همشهری، سال یازدهم، شماره ۳۴۴۶، یکشنبه ۴ مرداد.

۱۲. فرهنگ و پژوهش. دانشجویان خوابگاهی تمایل بیشتری به مطالعه غیردرسی دارند. شماره ۱۷۸، سه‌شنبه ۲۰ بهمن.

۱۳. فرهنگ و پژوهش. ارومیه شهر کتابخوان‌ها. شماره ۱۵۵، سه‌شنبه ۶ مرداد.

۱۴. لشکرزاده، صدیقه، (۱۳۷۸). نقش والدین در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر کلاس چهارم ابتدایی شهرستان کرمان در سال تحصیلی ۷۷-۷۸. مرکز آموزش عالی ضمن خدمت فرهنگیان کرمان.

۱۵. نشریه جام جم. میزان گرایش دانشجویان دانشگاههای تهران به کتابخوانی و مطالعه غیردرسی. مرکز افکارسنجی دانشجویان ایران. نشریه جام جم، ۸۰/۱۰/۱۸.